

Monogràfic: 75 anys de ràdio

La ràdio com a matèria docent i objecte d'estudi

Juan José Perona Páez

Degà de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB

Per a una institució en la qual s'ha format una àmplia majoria dels professionals de la ràdio actual, especialment la catalana, el 75è aniversari del naixement d'aquest mitjà de comunicació ha estat celebrat amb una especial satisfacció i amb la certesa que, en el futur, l'aportació de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) seguirà essent tan valuosa com fins ara. Al llarg dels seus quasi trenta anys d'existència, l'atenció que aquest centre ha vingut prestant a la ràdio, no només s'ha vist reflectida en els seus diferents plans d'estudi i en la seva trajectòria investigadora de bona part del seu professorat, sinó que també s'ha vist en la seva constant preocupació per oferir als estudiants i docents uns laboratoris plenament preparats per a la producció, la realització i l'enregistrament de qualsevol producte radiofònic.

Les instal·lacions de la facultat (tres estudis aula de 86 metres quadrats cada un d'ells, més tres estudis de continuïtat de 30 metres quadrats) permeten donar cobertura a les necessitats que plantegen les llicenciatures que actualment s'imparteixen al centre: comunicació audiovisual, periodisme i publicitat i relacions públiques. Tot i que cada una d'aquestes carreres compte amb diverses matèries específiques de ràdio, depenent del perfil del titulat (sobretot en els casos de Comunicació Audiovisual i Periodisme), les tres comparteixen, en el primer cicle, una sèrie d'assignatures troncal que emanen de la directriu *Comunicació i informació audiovisual. Estudi i capacitació en la tecnologia, l'anàlisi i l'expressió de formes i mitjans audiovisuals*.

El model de facultat que, gràcies a l'esforç col·lectiu d'estudiants, professors i personal d'administració i serveis, s'ha anat forjant al llarg d'aquests anys, garanteix que les assignatures de ràdio, totes elles amb un important contingut pràctic, puguin ser impartides en òptimes condicions. De fet, el model al qual aquí ens referim s'inspira en el de les ciències experimentals i persegueix, per tant, una sòlida formació teòricopràctica. Es tracta d'oferir un ensenyament integral capaç de respondre als requeriments de la demanda social i de mercat en la cada cop més complexa societat de la informació.

Com a centre de caràcter públic, el compromís de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB amb la comunitat a la qual presta els seus serveis obliga, malgrat les limitacions pressupostàries, a invertir constantment en la renovació dels equipaments i en la creació de nous espais de docència, com laboratoris multimèdia, sales d'edició no lineal, etcètera. En el cas concret de la ràdio, els principals esforços se centren en la digitalització i automatització progressiva dels estudis. Aquest procés de renovació tecnològica permet, ara per ara, emmagatzemar fitxers digitalitzats i transferir-los d'un estudi a un altre utilitzant el sistema *Marsystem* d'AEQ, el que es tradueix en una clara agilització de la rutina productiva que es genera a la facultat i en una major qualitat dels exercicis desenvolupats pels estudiants.

El model experimental al qual abans fèiem esment implica una organització docent i la seva principal virtut resideix en el fet de treballar en les sessions pràctiques, amb grups relativament reduïts d'alumnes (uns vint-i-cinc estudiants), fins i tot en aquelles assignatures més massificades, és a dir, les troncal i les obligatòries. De fet, cada classe de teoria (entre setanta-cinc i vuitanta alumnes) es divideix en tres subgrups pràctics guiats cada un d'ells per un professor. Aquesta distribució facilita, com es lògic, la realització periòdica de pràctiques en què, depenent del descriptor de cada matèria, es reproduïx des d'un informatiu radiofònic de trenta minuts en temps real, fins a un dramàtic o un magazine, passant per exercicis de menor envergadura, com l'elaboració d'un muntatge musicoverbal, una falca publicitària, un reportatge, una entrevista o una notícia amb cita *in voce*.

No hi ha cap dubte que l'organització descrita permet fer un seguiment detallat de l'evolució de l'alumne que, gràcies a assignatures com *Tecnologia dels mitjans audiovisuals* i *Redacció i Locució en mitjans audiovisuals* es familiaritza, ja des de primer curs, amb el món de la ràdio i la televisió. És a partir del segon any quan els estudiants de comunicació audiovisual, periodisme i publicitat i relacions públiques cursen teoria i tècnica del llenguatge radiofònic, una matèria que aprofundeix, sobretot en la primera d'aquestes llicenciatures, en l'estudi de la veu, la música, els efectes sonors i el silenci com a components del llenguatge radiofònic, així com en aspectes relatius a la planificació sonora, la creació de l'espai radiofònic, el muntatge o el guió. Durant el segon cicle (tercer i quart curs), i sempre depenent de la titulació, a l'alumne se li ofereixen assignatures més pròpies de la seva especialitat: *L'entrevista i el reportatge radiofònic* (tercer de periodisme); *Teoria i tècnica dels programes informatius radiofònics* (quart de periodisme); *Teoria i tècnica del guió radiofònic* (tercer de comunicació audiovisual); *Gèneres radiofònics* (tercer de comunicació audiovisual)... són alguns exemples del que diem aquí.

El Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la UAB, que compta amb poc més d'un centenar de professors, és l'encarregat d'impartir les matèries específiques de ràdio a la Facultat de Ciències de la Comunicació. El Departament reserva per als docents amb plena dedicació a la universitat les assignatures de primer cicle, mentre que per a les de segon cicle aposta majoritàriament per als anomenats *professors associats*, és a dir, professionals en actiu de reconegut prestigi.

Al marge de l'atractiu que aquesta figura pugui representar per a l'alumnat, el caràcter de les matèries dels darrers cursos, entre les quals, a més de les ja citades, es troben també el taller de redacció de ràdio (periodisme), el taller de producció de programes d'entreteniment i ficció en ràdio i TV (comunicació audiovisual) i el laboratori de pràctiques de creativitat publicitària (publicitat i relacions públiques) aconsella un per-

fil de docent com l'assenyalat, en tant que queda garantida una contínua relació amb la professió. Precisament, des de la temporada 97-98 Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya (Ràdio 4) compta a la seva graella amb el programa *Fora d'hores*, un espai elaborat íntegrament des de la Facultat pels alumnes del taller de redacció de ràdio, sota la coordinació d'un professor.

Per la seva banda, el Departament de *Periodisme i Ciències de la Comunicació* juga també un paper decisiu en la transmissió de continguts relacionats amb la ràdio, sobretot d'aquells que tenen a veure amb la història, la sociologia o la semiologia del mitjà. Una bona base teòrica sobre la rellevància, la influència en l'opinió pública, la transformació cultural i social que ha suposat la ràdio com a sistema de transmissió de valors (polítics, econòmics, culturals...) és essencial per tal que l'alumne s'enfronti al mitjà convençut de la seva importància. A la UAB, aquest departament té encomanada la docència teoricopràctica de les matèries específiques de premsa escrita, tals com *Teoria i pràctica de la redacció periodística* (troncal de primer curs per a les tres titulacions), *Gèneres informatius i interpretatius en premsa* (segon de periodisme), *Edició en premsa* (tercer de periodisme), *Taller de redacció de premsa* (quart de periodisme), entre d'altres.

En el marc de col·laboració entre les institucions i empreses compromeses amb la política comunicativa, la Facultat de Ciències de la Comunicació té establerts diferents convenis de cooperació educativa que permeten a l'alumne, durant el seu últim any de carrera, mantenir un contacte directe amb el món professional gràcies a una estança en pràctiques de diversos mesos. Concretament, per al curs 1999-2000 està previst, pel que a ràdio es refereix, que prop de setanta estudiants de la Facultat completin la seva formació en emissores com Catalunya Ràdio, COM Ràdio, COPE Barcelona, Ràdio Barcelona, Ràdio Terrassa, Ràdio Rubí o Ràdio Reus.

L'activitat docent descrita fins aquí de manera molt sucinta és la que es deriva de l'aplicació dels nous plans d'estudi que es varen posar en marxa el 1992. Actualment, la Facultat és immersa en un procés de revisió que ofereix la possibilitat d'adaptar els citats plans al repte d'un entorn, sotmès a constants canvis, l'entorn de la comunicació. Aquesta circumstància convida a apostar pel disseny de matèries flexibles i permeables.

Malgrat que la investigació i l'ensenyament de tercer cicle, especialment doctorats i màsters, són responsabilitat directa dels departaments, el centre posa les seves instal·lacions al servei dels investigadors. Entre aquestes instal·lacions destaca per la seva magnitud la Biblioteca de ciències de la comunicació, el fons documental de la qual està format per prop de 45.000 monografies i unes 1.400 col·leccions de publica-

cions periòdiques especialitzades en comunicació. En relació amb la ràdio, és obligat referir-se també a la Mediateca, una secció de la Biblioteca que es va crear en el curs 92-93 i que compta amb un fons d'uns 13.500 documents audiovisuals i gràfics. A la Mediateca, els alumnes i els professors tenen a la seva disposició des d'una àmplia col·lecció d'efectes sonors per a la producció de programes fins a les sessions, enregistrades en vídeo, del *1r congrés de la Ràdio a Catalunya* que es va celebrar a Barcelona l'octubre de 1996, per posar només dos exemples il·lustratius.

En els programes de doctorat que cada bienni dissenyen els departaments de comunicació audiovisual i publicitat, i el de periodisme i ciències de la comunicació, la ràdio ocupa també un lloc destacat. No obstant això, i a diferència del que succeeix a les llicenciatures, els continguts de les matèries o cursos que s'imparteixen en el tercer cicle són molt més específics, ja que aprofundeixen sobre aspectes concrets relacionats amb el mitjà, que quasi no han estat abordats al llarg de les carreres, ni poden cursar-se a la facultat. L'objectiu dels cursos de doctorat és capacitar l'alumne per a desenvolupar una tesi doctoral (grau de doctor) després d'obtenir l'anomenada suficiència investigadora (grau de *magister*). En l'últim quinquenni, l'interès dels docents s'ha centrat bàsicament en impartir cursos que incitessin a la reflexió, i on s'investigués sobre qüestions com l'estructura del sistema radiofònic (règim jurídic, programació, etc.), les audiències, la narrativa radiofònica, la credibilitat del mitjà o l'impacte de les noves tecnologies en el procés productiu.

La importància que cada cop més han anat adquirint els programes de doctorat ofertats pels dos departaments s'ha traduït, amb independència de l'increment d'alumnes matriculats –molts d'ells llatinoamericans, però també d'altres països europeus i altres zones com el Magrib o l'Orient Pròxim–, en la defensa de tesis doctorals que han significat substancials avenços. En molts casos, aquestes tesis han sintonitzat amb les grans línies d'investigació que, sobre la ràdio, s'han anat consolidant al llarg dels anys.

Entre aquestes línies d'investigació destacarem aquí la que va seguida per un grup de professors que, des de mitjans dels 80, decidiren endinsar-se en l'inexplorat terreny del llenguatge radiofònic. Fruit d'aquesta activitat investigadora encara vigent són, per exemple, les tesis doctorals *Las imágenes auditivas en la radio*, *La construcción de una voz radiofónica*, *El silencio en el lenguaje radiofónico* o *El ritmo en la expresión radiofónica*, així com diferents projectes, subvencionats per la Direcció General de Investigación Científica y Técnica (DGICYT), sobre l'expressió sonora oral i la credibilitat de la veu.

L'evolució de la indústria radiofònica a Europa i a les comunitats autònomes de l'Estat espanyol, juntament amb els diversos estudis especí-

tics sobre la història del mitjà, conformen també una línia d'investigació de la qual han sorgit treballs tan interessants com *La radio espanyola en el context dels grups de comunicació. Evolució de la indústria radiofònica 1924-1994*; *El sistema radiofónico gallego*; *Las radios autonómicas y transformaciones de la radio entre 1980-1990* o *Història de la Radiodifusió a Catalunya: del naixement al Franquisme*. A l'empena d'aquesta línia, s'han desenvolupat altres investigacions sobre la ràdio local, especialment sobre el fenomen de les emissores municipals a Catalunya.

Els models de programació radiofònica i la medició de les audiències susciten igualment un gran interès entre els professors i els estudiants de tercer cicle, així com també susciten interès tots els aspectes relacionats amb el discurs informatiu. Aquest interès ha desembocat en l'elaboració de diferents tesis doctorals, entre elles: *Radio especializada y segmentación de las audiencias en el modelo radiodifusor español*; *La redundancia en la noticia radiofónica* o *Sistemas de medición de la audiencia de radio en España*. En sintonia amb aquesta línia, el 1995 el Centre d'Investigació de la Comunicació encarregà a un grup d'investigadors del Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat un estudi exhaustiu sobre l'estructura del sistema radiodifusor a Catalunya que posteriorment es va concretar en el llibre *La ràdio a Catalunya*.

A les portes del segle XXI, comença a estendre's la preocupació per a mesurar l'impacte de la digitalització de les emissores de ràdio i per avaluar l'abast de les transformacions que quant a rutines productives, oferta programàtica i usos del mitjà pugui propiciar el desenvolupament tecnològic. No hi ha dubte que, juntament amb el paper de la ràdio local en el procés de globalització, i l'evolució del sistema radiodifusor, aquests temes marcaran les prioritats del personal investigador.